

บทวิจารณ์หนังสือ
แนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม
(Introducing Post Structuralism)
ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร
สำนักพิมพ์สมมติ 2554

อุทิศ สังขรัตน์¹
Utitt Sunghkarat

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ชื่อที่นักอ่านผู้ชื่นชอบงานในกลุ่มของนักคิดสกุลความคิดแบบโครงสร้างนิยม (Structuralism) และหลังโครงสร้างนิยม (Post-Structuralism) รู้จักเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะงานเขียนของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ที่ผ่านมาได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะ “วาทกรรมการพัฒนา”(Development Discourse) ที่ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ใช้แนวการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) ตามแนวทางของ Michel Foucault เพื่อเผยให้เห็นถึงฐานะการเป็นวาทกรรม (Discursivity) ของสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” นอกจากนี้ยังมี งานเขียนที่เล่นกับความคิดอีกหลายชิ้น เช่น “รัฐศาสตร์แนววิพากษ์” (Critical Political Science) “สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์” (Semiology, Structuralism, Post-Structuralism Science) “รัฐ-ชาติ กับ [ความรู้] ระบียบโลกยุคใหม่” (Nation-State and the New World [Dis] Order) กระทั่ง “แนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม” (Introducing Post Structuralism) ในปี พ.ศ. 2554 ซึ่งมีแนวคล้ายๆ กัน

ใน “แนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม” (Introducing Post Structuralism) ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 บทใหญ่ ก่อนที่จะสรุป คือ นักคิดและผลงาน รัฐศาสตร์แนวหลังโครงสร้างนิยม และหลังโครงสร้างนิยมกับหลังสมัยใหม่นิยม เมื่ออ่านทั้ง 3 ส่วน ตบท้ายด้วยบทสรุป ทำให้เห็นวิธีคิด วิเคราะห์ อันนำไปสู่การวิพากษ์ที่ช่วยให้ผู้อ่านได้รับเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางปัญญา (Intellectual Landscape) ของโลกวิชาการด้านสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ในปลายศตวรรษที่ 20 ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ดี การวิจารณ์หนังสือเล่มนี้ มีข้อจำกัดค่อนข้างมาก ด้วยทุกตัวบทในการนำเสนอของนักคิดในสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยมของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ทุกบริบทล้วนเชื่อมโยง/ต่อเนื่อง จนเห็นวิธีคิดของนักคิดแต่ละท่าน ซึ่งผู้วิจารณ์ไม่สามารถที่จะ “เก็บ” ได้หมด จึงนำเสนอเฉพาะ “ส่วนแรก” ที่แนะนำนักคิดทั้ง 6 คน เท่านั้น ส่วน

¹ดร. อาจารย์ประจำภาควิชาสารพัดศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่
Ph.D, Department of Education Foundation, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat Yai Campus.

“รัฐศาสตร์แนวหลังโครงสร้างนิยม” อันเป็นส่วนที่ 2 และ “หลังโครงสร้างนิยมกับหลังสมัยใหม่” ส่วนที่ 3 ผู้วิจารณ์ แนะนำให้ผู้สนใจงานเขียนของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ติดตามฉบับเต็ม ซึ่งรับรองได้ว่าผู้สนใจงาน ประเภท *Postmodern* ไม่มีคำว่าผิดหวัง

ส่วนแรก ในการแนะนำนักคิดในสกุลความคิดแบบหลังโครงสร้างนิยม ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร นำนักคิด 6 คน มาแนะนำ โดยแบ่งออกเป็น 2 รุ่น อันได้แก่

รุ่นที่ 1 ประกอบด้วย Derrida (1930-2004), Lacan (1901-1981) และ Foucault (1926-1984)

Derrida (1930-2004) เป็นนักปรัชญาเกิดในครอบครัวชาวยิวที่แอลจีเรีย ในสมัยที่ยังเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส เป็นนักคิดมีผลงานประเภท “อ่านยาก” จนถึงขั้นไม่ชวนอ่าน เนื่องจากงานเขียนของเขาเป็นงานเขียนที่ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร กล่าวหาว่า จงใจให้เกิด “ความคลุมเครือไม่ชัดเจน” (obscurantism) แต่ผลงานของเขากลับมีผลกระทบอย่างมหาศาลต่อการศึกษาวรรณคดีวิจารณ์ และปรัชญาตะวันตก

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้กล่าวถึงงานที่สร้างชื่อเสียงให้กับ Derrida มากที่สุดชิ้นหนึ่งคือ บทความ “Structure, Sign, and Play in the Discourse of the Human Sciences” ซึ่งนำเสนอผ่านงานของ Lévi-Strauss ว่าเต็มไปด้วยกลืนอายุของวิธีคิดแบบอภิปรัชญาตะวันตก เนื่องจากเชื่อในการดำรงอยู่ มีอยู่ของฐานราก จุดกำเนิด หรือจุดคงที่ ทั้งนี้เพราะ “ความหมายสัญลักษณ์ที่สามารถตัดข้ามหรืออยู่เหนือกาลเวลาสถานที่” (a transcendental signified) ซึ่งหลีกเลี่ยงไปจากการละเล่น (play) และการจัดระเบียบของสัญลักษณ์ เพราะความคิดแบบโครงสร้างนิยมเชื่อในการมีอยู่ ดำรงอยู่ของสิ่งที่เรียกว่า “ศูนย์กลาง” (center) ซึ่ง Derrida กลับเห็นว่าไม่มีสิ่งดังกล่าวนี้ จะมีก็แต่การทำหน้าที่หรือบทบาทของศูนย์กลางที่เปลี่ยนแปลงไปตามความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “ศูนย์กลาง” อีกต่อหนึ่ง ซึ่งไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้นำเสนอพรรณนาในงานเขียนของ Derrida ว่า ความคิดที่เกี่ยวกับ “โครงสร้าง” (structure) นั้น เก่าพอๆ กับปรัชญาตะวันตก และวิทยาศาสตร์ ที่เรามักคุ้นชินกับการมองหรือเข้าใจโครงสร้างในฐานะที่เป็นแหล่งหรือต้นตอที่สามารถอ้างอิงได้ และเป็นแหล่งสร้างความหมายให้กับสรรพสิ่ง การมองโครงสร้างลักษณะนี้เป็นการมองแบบหยุดนิ่ง ซึ่งวิธีคิดแบบนี้หากปราศจาก “โครงสร้าง” แล้วสรรพสิ่ง หรือส่วนย่อยก็จะไม่มีความหมายใดๆ ยังผลให้การคิดเกี่ยวกับโครงสร้างแบบอื่น โดยเฉพาะการคิดแบบ *โครงสร้างหน้าที่* ปราศจากศูนย์กลาง เป็นสิ่งที่เราไม่สามารถคิดได้ (the unthinkable) ดังนั้นมุมมองของการสร้างโครงสร้าง และศูนย์กลาง ไม่ใช่สิ่งหยุดนิ่ง แข็งทื่อ หรือตายตัว แต่ศูนย์กลางเป็นเรื่องของ “หน้าที่/บทบาท” (a function) ที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ ศูนย์กลางจึงเป็นการละเล่นแบบหนึ่งที่สามารถแทนที่ด้วยสิ่งอื่น หรือผ่านการใช้ภาษา เป็นต้น

วิธีคิดแบบนี้ไม่มีศูนย์กลางนี้ Derrida เชื่อว่า ศูนย์กลางไม่ใช่สิ่งที่ดำรงอยู่ แต่ศูนย์กลางคือหน้าที่ ที่ทำหน้าที่ศูนย์กลางที่ไม่มีจุดหยุดนิ่ง ตายตัว เมื่อไม่มีศูนย์กลางที่แน่นอนทุกอย่างจึงเป็นเพียง “วาทกรรม” (discourse) นอกจากนี้ Derrida ยังชี้ให้เห็นว่าวิธีคิดแบบ

คู่ตรงกันข้ามของ Lévi-Strauss ไม่ได้เป็นเพียงวิธีคิด แต่เป็นระบบสร้างความหมาย หรือเป็นวาทกรรมแบบหนึ่ง เพราะสรรพสิ่งจะมีความหมายเมื่อถูกจัดระบบให้เป็นแบบคู่ตรงกันข้าม หากเข้ากับคู่ตรงกันข้ามไม่ได้ก็จะกลายเป็นสิ่งแปลกประหลาดไป และนี่คือสาระสำคัญของวิธีคิดแบบโครงสร้างนิยมและอภิปรัชญา ที่เชื่อมั่นในการมีอยู่ การดำรงอยู่ของคู่ตรงกันข้าม

Lacan (1901-1981) เกิดที่กรุงปารีสในครอบครัวที่มีฐานะดี ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนคริสต์ จบทางแพทยศาสตร์ แล้วเข้าศึกษาต่อทางด้านจิตเวช (psychiatry) ผ่านการทำงานในโรงพยาบาลจิตเวชมาหลายแห่งก่อนที่จะหันมาสนใจศึกษาจิตวิเคราะห์ (psychoanalysis) อย่างจริงจัง งานส่วนใหญ่ของ Lacan จึงเข้าใจยากเนื่องจากมีลักษณะคล้ายกับการเขียนของพวกจิตเภท (schizophrenia) หรือพวกเหนือจริง (surrealist)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร กล่าวถึงงานของ Lacan ว่ามี 3 ช่วง คือช่วงแรกเขาให้ความสนใจกับการศึกษาการครอบงำมนุษย์โดยภาพลักษณ์ (image) งานช่วงที่สอง (1984-1969) Lacan ให้ความสนใจกับภาษาศาสตร์ และบทบาทของภาษากับการทำงานจิตไร้สำนึกจนนำไปสู่การประกาศของเขาว่า “จิตสำนึกมีโครงสร้างแบบเดียวกับภาษา” (The unconscious is structured like a language) ทำให้จิตวิเคราะห์ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับภาษาศาสตร์ มานุษยวิทยาเชิงโครงสร้าง และคณิตศาสตร์ ทั้งนำไปสู่การวางรากฐานความคิดเกี่ยวกับจิตวิเคราะห์ของ Lacan ว่าคือทฤษฎีที่ว่าด้วย “อัตบุคคล” (subject) ในฐานะที่เป็นผู้พูด (the speaking subject) ช่วงที่สาม (1960-1980) Lacan ให้ความสนใจที่ “ระเบียบ” (order) ในการสร้างตัวตนมนุษย์

ประเด็นสำคัญที่ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ชี้ให้เห็นความเป็นความเป็นตัวตนของ Lacan คือการศึกษาจิตวิเคราะห์ที่ใช้ภาษาเข้ามาประสานกับความคิดเรื่องเพศ และจิตไร้สำนึกของ Freud ส่งผลให้ความคิดของเขาทั้งสองล้มล้างทฤษฎีบรรดาสมมุติฐานต่างๆ เกี่ยวกับความรู้และการรับรู้ทางสังคมศาสตร์ โดย Lacan ชี้ให้เห็นถึงจิตวิเคราะห์แบบการตีความ

ในความเห็นของ Lacan ตัวตนไม่ใช่เรื่องของเนื้อหาสาระ (identity) แต่เป็นเรื่องของการผลิต/สร้าง (identification) ดังกรณีการรับรู้ตัวตนของเด็กหน้ากระจกเงา สิ่งที่เด็กเห็นหรือรับรู้ในกระจกเงาไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นภาพลักษณ์ของตัวตนเด็ก ภาพในกระจกเงาคือจุดเริ่มต้นของโลกภายนอกที่มองเห็นได้ของเด็ก ขั้นตอนภาพสะท้อนในกระจกเงาทำหน้าที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับโลกแห่งความจริง ขั้นตอนภาพสะท้อนในกระจกเงาเป็นช่วงที่เด็กจะเรียนรู้ในการควบคุมภาพลักษณ์ของตัวเองที่ปรากฏในกระจกเงา ภาพของตัวเองที่ปรากฏในกระจกเงาช่วยให้เด็กค้นหารูปแบบและความเป็นเอกภาพของตัวเองที่เด็กขาดความสำคัญของระยะกระจกเงาอยู่ที่เป็นพื้นฐานในการแบ่งแยก 3 ขาของการสร้างตัวตน นั่นคือ the imaginary, the symbolic และ the real

แนวคิดของ Lacan นั้น ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ยังได้ชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนประการหนึ่งคือ Lacan เชื่อว่าภาษากับจิตสำนึกเป็นสิ่งเดียวกัน ทั้ง Lacan ยังมีภาพแบบเหมารวมของจิตไร้สำนึก ที่ว่าจิตสำนึก “ไม่มีเพศ” ดังจิตสำนึกของผู้ชายกับผู้หญิงไม่แตกต่างกัน ซึ่ง

ไม่เป็นความจริง ส่งผลให้เกิดข้อถกเถียงอย่างกว้างขวาง

Foucault (1926-1984) เกิดที่เมือง Poitiers ประเทศฝรั่งเศส ในครอบครัวที่มีฐานะ บิดาเป็นศัลยแพทย์ และเสียชีวิตด้วยโรคที่เกี่ยวข้องกับ AIDS ในปี ค.ศ. 1984 Foucault เป็นที่รู้จักแพร่หลายในฐานะนักคิดแนววิพากษ์ที่ท้าทายระบบการศึกษาเกี่ยวกับสถาบันทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นจิตเวช วงการแพทย์ ระบบการลงทัณฑ์ ประวัติศาสตร์เพศสภาพ โดยสิ่งที่ Foucault สนใจในสถาบันทางสังคมเหล่านี้ คือเรื่องของ อำนาจ ความรู้ และวาทกรรม

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ยกงานชิ้นสำคัญชิ้นแรกที่เป็นวิธีคิดของ Foucault มานำเสนอ คือ History of Madness ว่า เป็นการศึกษาถึง ความคิด วิธีปฏิบัติ สถาบัน และงานเขียนต่างๆ เกี่ยวกับ “ความบ้า” ในอดีตของสังคมตะวันตก จนทำให้ Foucault พบเทคนิคของอำนาจที่สำคัญประการหนึ่งคือ การเก็บกดปิดกั้น การแบ่งแยกคนบ้า คนเป็นโรคเรื้อน ออกจากสังคม ทำให้ “ความบ้า” ถูกจัดให้อยู่ตรงกันข้ามกับ “เหตุผล” จนในที่สุดความบ้าถูกจัดให้เป็นโรคชนิดหนึ่ง นั่นคือ โรคประสาท

งานที่แสดงให้เห็นชัดเจนว่างานเขียนของ Foucault จัดเป็นนักทฤษฎีแนวหลังโครงสร้างนิยมคือ เรื่อง Discipline and Punish ซึ่งเปลี่ยนวิธีวิทยาจากโบราณคดี (archaeology) มาสู่วงศ์วิทยา (genealogy) ที่พยายามชี้ให้เห็นถึงการเผยตัว/การปรากฏตัวของสรรพสิ่งในประวัติศาสตร์ (emergence) โดยพูดถึงการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีการลงทัณฑ์ จากการประหารชีวิต การกระทำทารุณกรรมต่อร่างกาย สู่การควบคุมโดยผู้เชี่ยวชาญ ในรูปของความรู้ การลงทัณฑ์ ในรูปของวินัย การจัดระเบียบปัจเจกบุคคลทำให้ประชาชนหันมาควบคุมตนเอง เหมือนดังถูกจ้องมองอยู่ตลอดเวลา จนต้องทำตัวให้อยู่ในระเบียบ อยู่ในกฎเกณฑ์ของสังคมภายใต้มนต์เสน่ห์ของความเป็นปกติธรรมดา จนคนถูกลงทัณฑ์ไม่รู้ตัว และในงานเรื่อง History of Sexuality Foucault ก็ต่อยอดเรื่องอำนาจที่มาในรูปของความรู้ โดยชี้ให้เห็นว่า “ความรู้” คือเทคนิควิทยาการของ “อำนาจ” แบบหนึ่ง โดยในผลงานที่เป็นวิธีคิดของ Foucault ที่ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร นำเสนอให้เห็นความแตกต่างของวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบจารีต (traditional history) ที่มีวิธีคิดแบบเส้นตรงและต่อเนื่อง เชื่อมโยงกับเหตุการณ์อื่นๆ ในประวัติศาสตร์ และเชื่อมั่นในความเป็นองค์ประฐานของมนุษย์ ในการขับเคลื่อนประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์แบบวงศ์วิทยา (genealogy history) ที่มีลักษณะสั่นไหว เปลี่ยนแปลงมากกว่าหยุดนิ่ง และเชื่อในความขาดตอน ไม่ต่อเนื่อง ให้ความสนใจกับความหมายทางประวัติศาสตร์ หรือความเป็นประวัติศาสตร์ (history sense) มากกว่าข้อเท็จจริง

รุ่นที่ 2 ประกอบด้วย Lyotard (1924-1998), Deleuze (1925-1995) และ Guattari: (1930-1992)

Lyotard (1924-1998) เกิดที่เมือง Versailles ในครอบครัวชนชั้นกลาง จบการศึกษาด้านปรัชญา เริ่มงานสอนปรัชญาในปี ค.ศ. 1950 ที่ Constantine ในแอลจีเรียตะวันออก และปี 1970-1987 สอนที่ University of California และ Irvine Lyotard เสียชีวิตอย่างกะทันหันด้วยโรคโลหิตเป็นพิษ ในปี ค.ศ. 1998

ลักษณะเด่นของ Lyotard ก็คืองานวิเคราะห์แบบหลังสมัยใหม่ซึ่งต่อต้านวิธีคิดที่เน้นความเป็นสากล และบรรดาทฤษฎีแบบเหมารวมต่างๆ ที่ Lyotard เรียกว่า “เรื่องเล่าขนาดใหญ่” (universality, meta-narrative and generality) ทั้งนี้เขาปฏิเสธวิธีคิดแบบ Marx และ Freud เพราะมีลักษณะเป็นเทววิทยามาก งานของ Freud ไม่มีพื้นที่ให้กับความเป็นการเมือง ส่วน Marx มีวิธีคิดแบบคาทอลิก ผสมกับแนวคิดของ Hegel ทำให้ไม่มีที่ว่างให้กับเรื่องของความหมาย และการตีความ ทุกอย่างเป็นการตัดสินของเศรษฐกิจ ซึ่ง Lyotard พยายามที่จะนำเสนอรูปแบบ และวิธีคิดแบบอื่น เกี่ยวกับสังคมที่มีที่ว่างให้กับเรื่องของแรงบันดาลใจ แรงกระตุ้น และสิ่งเร้าต่างๆ (Libidinal intensities)

ไซยรต์น์ เจริญสินโอฬาร กล่าวถึงงานที่สร้างชื่อให้กับ Lyotard มากที่สุดเรื่องหนึ่งคือ The Postmodern Condition ที่ได้เสนอความคิดหลังสมัยใหม่แบบเรียบง่าย แต่กระชับว่าเป็นการ “ไม่เชื่อมั่นเรื่องเล่าขนาดใหญ่” (incredulity toward metanarratives) โดยเรื่องเล่าขนาดใหญ่เหล่านี้คือบรรดาทฤษฎีและปรัชญาเกี่ยวกับโลก ซึ่งเป็นประเด็นใหญ่และสากล เช่น ความก้าวหน้าของประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คือคำตอบของทุกอย่าง หรือความเป็นไปได้ที่จะมีเสรีภาพสมบูรณ์ โดย Lyotard พูดถึงการเปลี่ยนแปลงความรู้ว่า “สถานภาพของความรู้ ไม่ใช่ความจริง แต่มีฐานะเป็น “วาทกรรม” ซึ่งความรู้ยุคนี้มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าขนาดใหญ่ที่ประกอบด้วย

1. ความคิดที่ว่าวิทยาศาสตร์แนวปฏิฐานนิยม คือกุญแจสำคัญที่จะไขไปสู่ความก้าวหน้าของมวลมนุษย

2. การตีความ/ความหมาย คือ ฐานรากในการสร้างตัวตนมนุษย์

3. การปลดปล่อยมนุษย์จะต้องต่อสู้ทางชนชั้นเท่านั้น

ดังนั้นวิธีคิดแบบหลังสมัยใหม่ของ Lyotard มีสาระสำคัญอยู่ที่การเปิดพื้นที่ให้กับ “เรื่องเล่าขนาดย่อม” แบบต่างๆ (micronarratives) ที่มีอยู่มากมายในปัจจุบัน

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งที่ไซยรต์น์ เจริญสินโอฬาร ได้ยกมโนทัศน์เรื่อง “หลังสมัยใหม่” ของ Lyotard ว่าถูกนำมาเชื่อมโยงกับความคิดเรื่องสังคมแบบ “หลังอุตสาหกรรม” โดยชี้ให้เห็นว่าโลกหลังอุตสาหกรรมนั้น ความรู้ได้ถูกทำให้กลายเป็นวาทกรรมที่มีความสามารถในการกระทำการต่างๆ ได้ด้วยตัวเอง ซึ่งความสามารถนี้เห็นได้จากการทำวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งได้สร้างความชอบธรรมให้กับวิทยาศาสตร์ไปพร้อมๆ กัน เพราะมิฉะนั้นแล้วเราควรทำการวิจัยเรื่องอื่นด้วย เช่น โสยศาสตร์ หรือการเล่นแร่แปรธาตุ แต่ที่ไม่ทำการวิจัยเรื่องดังกล่าว

เพราะเชื่อว่าเรื่องดังกล่าวไม่ใช่ความรู้ และไม่เป็นวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์จึงเป็นเรื่องของการแสดง หรือการกระทำแบบหนึ่ง และไม่ใช่วิจัยเพื่อค้นหาความจริง แต่เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับวิทยาศาสตร์มากกว่า วาทกรรมแบบวิทยาศาสตร์จึงมีอำนาจกับคนพูด ภายใต้วาทกรรมนี้ ให้สามารถกระทำการบางอย่างได้อย่างชอบธรรม นอกจากนี้วิทยาศาสตร์ยังใช้มาตรฐานของตัวเองในการตัดสินองค์ความรู้แบบอื่นๆ

Deleuze (1925-1995) และ Guattari (1930-1992) Deleuze และ Guattari ได้เขียนหนังสือร่วมกัน 2 เล่ม อันส่งผลให้เขาทั้งสองอยู่ในระบบนักคิดหลังโครงสร้างนิยม นั่นคือ Anti-Oedipus และ A Thousand Plateaus ส่วนผลงานด้านปรัชญา 2 เล่มของ Deleuze คือ Difference and Repetition และ The Logic of Sense ซึ่งนำไปสู่การประกาศของ Foucault ว่า “บางทีวันข้างหน้า ศตวรรษนี้จะถูกขนานนามว่าศตวรรษ Deleuze”

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับ Guattari มากนัก รู้แต่ว่าเขาเป็นชาวฝรั่งเศส และเป็นนักคิดที่ร่วมเขียนงาน 2 เล่มสำคัญข้างต้น ส่วน Deleuze นั้น เขาเกิดในครอบครัวชนชั้นกลางในปารีส ใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในปารีส จบการศึกษาจาก Sorbonne โดยศึกษากับนักประวัติศาสตร์ปรัชญาคนสำคัญในฝรั่งเศสหลายคน เช่น Canguilhem, Hyppolite, Alquié และ de Gandillac เป็นต้น Deleuze เป็นอาจารย์สอนหนังสือมาหลายสถาบัน ก่อนจะมาสอนประจำที่ Sorbonne ในปี 1957 เริ่มรู้จักกับ Foucault ในช่วงที่ทำงานที่ Centre National de Recherche Scientifique ในระหว่าง ค.ศ. 1960-1964 จากนั้นมาสอนหนังสือที่ University of Lyon (1964-1969) และสอนที่ University of Paris VIII (1969-1987) Deleuze ตัดสินใจฆ่าตัวตายด้วยการกระโดดลงมาจากตึกที่เขาพักในปี ค.ศ. 1995

งานศึกษาส่วนใหญ่ของ Deleuze สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรกเป็นการศึกษาเฉพาะเรื่อง (monographs) โดยส่วนใหญ่เป็นการตีความงานเขียนของนักปรัชญาลำคัญร่วมสมัย ประเภทที่สอง เป็นงานทางด้านปรัชญา ที่มีโน้ตค้นบางอย่างเป็นแกนกลางในการดำเนินเรื่อง เช่น ความแตกต่าง เหตุการณ์ จิตเภท ภาพยนตร์ และปรัชญา

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร นำเสนอแนวความคิดของ Deleuze ว่า ช่วงแรกเขาศึกษาอภิปรัชญาในแบบฉบับของตัวเอง ด้วยการกลับหัวกลับหางความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์กับความแตกต่าง ซึ่งในอดีตความแตกต่างเป็นผลมาจากเอกลักษณ์ หรือมีเอกลักษณ์มาเป็นมาตรฐานกลางในการเทียบเคียง แต่ Deleuze เห็นตรงกันข้ามว่า ความแตกต่างต่างหากที่ทำให้เอกลักษณ์เกิดขึ้น หากไม่มีความแตกต่างเอกลักษณ์ก็ไม่มี ดังนั้น เอกลักษณ์คือการเชื่อมต่อของความแตกต่างแบบต่างๆ ทั้งนี้ความแตกต่างที่บริสุทธิ์ไม่มีมิติของเวลา และสถานที่ แต่เป็นความคิด ที่ Deleuze เรียกว่า “the virtual” ซึ่งเป็นสิ่งที่มีทั้งมิติของอดีตและปัจจุบันอยู่ด้วยกัน

การเข้าใจอิทธิพลปรัชญาผ่านความคิดของ Deleuze นำไปสู่ญาณวิทยาหรือทฤษฎีที่ว่าด้วยความรู้ที่ Deleuze เรียกว่าเป็นการเปลี่ยนแปลง “ภาพลักษณ์ของความคิด” (the image of thought) เขาเห็นว่า การคิดที่แท้จริงคือ การเผชิญหน้าอย่างรุนแรงกับความจริงจนเกิดการแตกหักกับมโนทัศน์ต่างๆ ที่ดำรงอยู่ ทั้งนี้ความจริงไม่ใช่อะไรที่หยุดนิ่ง รอให้เราค้นพบ แต่จะเปลี่ยนแปลงไปตามการคิดของเรา ขณะเดียวกันความจริงก็สามารถเปลี่ยนแปลงการคิด/ความคิดของเรา

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ยังได้นำเสนอวิธีคิดของ Deleuze ในแง่มุมอื่นๆ อีกเช่น การเสนอวิธีดูภาพยนตร์ที่เน้น ผลกระทบความรู้สึกของภาพยนตร์ที่มีต่อผู้ชม (cinematic affect) งานวิเคราะห์ระบบทุนนิยม ที่ Deleuze เขียนกับ Guattari ซึ่งเสนอการวิเคราะห์แบบเหมารวมเกี่ยวกับครอบครัว ภาษา ระบบทุนนิยม ประวัติศาสตร์ ผ่านวิธีตัดปะความคิดของนักคิดต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้ผลงานที่สำคัญยิ่งของ Deleuze อันชวนติดตามศึกษาอย่างยิ่งก็คือ Anti-Oedipus และ A Thousand Plateaus

บทสรุป

หนังสือ “แนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม” (Introducing Post-Structuralism) ของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร เป็นหนังสือที่น่าสนใจมาก ทั้งนี้ผู้อ่านที่มีฐานความรู้ และสนใจในงานสกุล postmodern อยู่ก่อนแล้วคงจะวางไม่ลง

นักคิดทั้ง 6 คนที่ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร นำมานำเสนอทั้งหมดเป็นนักคิดฝรั่งเศส ที่มีอิทธิพลต่องานวิชาการแขนงต่างๆ ทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง ในการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางปัญญา (intellectual landscape) ของโลกวิชาการในปลายศตวรรษที่ 20 ซึ่ง ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร กล่าวว่าเพราะนักคิดแต่ละคน วิธีคิด/การวิเคราะห์ และการวิพากษ์ ที่แตกต่างไปจากนักทฤษฎียุคก่อนหน้านี้แบบกลับหัวกลับหาง โดยนักทฤษฎีก่อนหน้านั้นมักเน้นกรอบความคิดที่เป็นสากลในรูปของ “ข้อสมมุติฐาน” (hypothesis) ที่สามารถนำไปสู่การอธิบายและทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้า แต่ใช้ความหมายเดียวกับนักทฤษฎีแนวหลังโครงสร้างนิยม กล่าวคือ ทฤษฎีมีลักษณะคล้าย “กล่องเครื่องมือ” ที่สามารถหยิบฉวยไปใช้ให้เหมาะกับงานแต่ละประเภท ดังนั้นสำหรับนักคิดแนวหลังโครงสร้างนิยมแล้วจึงไม่มีสิ่งที่เรียกว่า “ทฤษฎี” ที่เป็นสากลซึ่งสามารถใช้ได้กับทุกกรณี ทั้งทฤษฎีในแบบของสำนักหลังโครงสร้างนิยมยังทำหน้าที่เฉพาะ กล่าวคือ กระตุ้นให้เราคิดไปแบบอื่นที่ฉีกออกไปจากพันธนาการต่างๆ ที่จองจำจินตนาการของเรา ดังที่ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร กล่าวว่า “เมื่อทหรคนะที่มีต่อสิ่งที่เรียกว่า “ทฤษฎี” เปลี่ยน รูปแบบ และวิธีการหาความรู้ก็เปลี่ยนไปด้วย”

อย่างไรก็ตาม หนังสือ “แนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม” (Introducing Post Structuralism) ของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร หากตั้งใจอ่านอย่างจริงจัง ทั้งนี้ผู้วิจารณ์เชื่อเช่นเดียวกับผู้เขียนว่าผู้อ่านย่อมจะ “ได้รับผลกระทบในเชิงตัวบท” นั่นคือเปลี่ยนให้เราคิดแบบอื่น หลังจากที่เราอ่านจบ ดังที่ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้นำความเห็นของ Deleuze

ที่ว่าคำถามที่คนเขียนหนังสือทุกคนต้องเผชิญก็คือว่า “จะเขียนอย่างไรให้คนอ่านได้ประโยชน์ แม้จะน้อยนิด, ในงาน ในชีวิต และโครงการต่างๆ ของคนอ่าน” (*Two Regimes of Madness*, 180) ซึ่งผู้วิจารณ์เห็นว่าผู้อ่านได้ประโยชน์แน่ๆ เมื่ออ่านจบ อย่างน้อยก็ได้วิธีคิด วิเคราะห์ที่แตกต่างไปจากเดิมไม่มากนัก